

KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Qodirov Olim Odilovich

University of Economics and Pedagogy

Annotasiya: Maqola o‘quvchi yoshlarning kommunikativ kompetentligini, kommunikativ bilimlarini doimiy ravishda mustaqil to‘ldirib borish va ulardan ijodiy foydalanish ko‘nikmalari rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini muhokamam qiladi.

Kalit so‘zlar: kommunikativ kompetensiya, psixologik xususiyatlar, pedagogik muhit, uzluksiz ta‘lim, bir xillik, an‘naviylik, o‘zaro munosabatlar, bir-birini tushunish, kompetensiya, o‘quvchi shaxsi, ta‘lim mazmuni

Аннотация: В статье рассматриваются педагогико-психологические особенности развития коммуникативной компетентности школьников, способности постоянно пополнять свои коммуникативные знания и творчески их использовать.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, психологические характеристики, педагогическая среда, непрерывное образование, однородность, традиционность, взаимоотношения, взаимопонимание, компетентность, личность студента, содержание образования.

Abstract: The article discusses the pedagogical and psychological features of the development of the communicative competence of young students, the ability to continuously supplement their communicative knowledge and use them creatively.

Key words: communicative competence, psychological characteristics, pedagogical environment, continuous education, homogeneity, traditionality, mutual relations, mutual understanding, competence, student personality, educational content

Hozirda ta‘lim tizimining barcha bo‘g‘inlari oldiga qo‘yilayotgan talablarga ko‘ra bo‘lajak kadrlarni kasbiy-kommunikativ faoliyatga tayyorlashni takomillashtirish zarur, ya‘ni ularda kasbiy malaka, o‘zgaruvchan sharoitga tez moslashish qobiliyati,. Buning uchun esa umumiy o‘rta ta‘lim jarayonidan o‘quvchilarni kommunikativ faoliyatga tayyorlab borish, ularda turli kompetentsiyalarni shakllantirish va rivojlantirish talab etiladi.

Maqsadni aniq belgilash va ushbu maqsadga erishish yo‘lida har qanday obyektiv-subyektiv omillar yuzaga kelmasin, “o‘z kuchimiz va imkoniyatlarimizga bo‘lgan ishonch bizni Uchinchi Renessans poydevorini yaratishdek ezgu maqsad yo‘lida birlashtirib, yanada kuchli va mustahkam qilmoqda. Bu intilishlar ulkan amaliy ishlarga aylanib, buyuk xalq harakati tobora kengayib bormoqda. Bunday qudratli safda bo‘lishning o‘zi katta baxt, katta sharafdir”.¹

Noyob kapital sifatida qadrlanayotgan ta‘limning quyi bosqichlaridan ta‘lim samaradorligini oshirish, takomillashtirilgan mexanizmlarni joriy etish, sifatli ta‘lim

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mipziyoevning 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi / <https://president.uz/uz/lists/view/4057>.

natijasida o‘quvchi-yoshlarni kelajak hayotdagi kommunikativ faoliyatga tayyorlash umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quv-tarbiya jarayonining asosiy vazifalaridan sanaladi. O‘quvchilarda amaliy faoliyat tajribasini tarkib toptirish, turli kompetensiyalarni shakllantirish orqali ijtimoiy hayotga samarali tayyorlash jarayonlarini tashkil etishga oid izlanishlar salmog‘i ortib borayotgan pallada, o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ham o‘z dolzarbligiga ega.

O‘qituvchi, avvalo, o‘quvchining kommunikativ kompetensiyasi shakllangan yoki qisman shakllangan bo‘lishi mumkinligiga e‘tibor qaratishi va uning keyingi rivojlanishida mavjud vaziyatni e‘tiborga olishi lozim. Shuningdek, o‘quvchilarning yoshi va o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, kommunikativ kompetensiyani bosqichma bosqich shakllantirish jarayonini amalga oshirish lozim.

Umumiy o‘rta ta’limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning o‘ziga xos jihatlari mavjud bo‘lib, bu asosan o‘quvchilarning psixologik xususiyatlari va pedagogik muhitga bevosita bog‘liqdir.

O‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlash, jamoaning shaxsiy va guruh xususiyatlariga asoslangan metodologiyasini yaratishga imkon beradi. Shu bilan o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning aniq usullarini tanlash samarali bo‘ladi.

Izlanishlar doirasida tadqiqotchi-olimlarning “kommunikativ kompetensiya” tushunchasi mazmuni va ushbu kompetensiya tuzilishiga oid yondashuvlarni tahlil qilgan holda o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning o‘ziga xos muhim pedagogik jihatlari ajratib ko‘rsatildi (1.2.1-rasmga qarang):

1.2.1-rasm. O‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik o‘ziga xosliklari.

Bugungi axborotli jamiyat – bu eng oliy darajadagi kommunikativ kompetensiyaga ega bo‘lishning muhim va ajralmas qismi bo‘lib, tubdan isloh etilib borayotgan “Yangi O‘zbekiston”ning uzluksiz ta’lim tizimi uchun muayyan

qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Ta’lim tizimlariga xos bo’lgan bir xillik va an’anaviylik ma’lum miqdorda mavjud bo’lganligi bois yaqin kelajakdagi islohotlar ta’lim standartlari, kelajakdagi turli xil kompetentsiyalarni shakllantirish bo’yicha ta’lim dasturlarining tuzilishini real hayotga mos tarzda to’liq qayta o’rganib chiqish, yangiliklar kiritishni taqozo qilmoqda.

O’zbekistonda ta’lim tizimining hozirgi rivojlanish bosqichi tub o’zgarishlar bilan tavsiflanadi. Ta’lim tizimi strategiyasida gumanistik paradigma ustuvor hisoblanib, bu ta’lim tizimi shaxsga yo’naltirilgan insonparvar demokratik maktabni shakllantiradi. Bunday insonparvar maktabning shakllanib borishida bolaga ishonish, jazo bermasdan o’rgatish hamda bolalar va o’qituvchilar o’rtasida birgalikda hamkorlik o’rnatish, hamfikrlikni kengaytirish, ijodiy ishlarning shakllanishi va o’quvchi o’zi xohlagani faoliyatni tanlashi, tanloviga mas’uliyat bilan yondashush, mustaqil fikrlar uyg’onishi kabi yangi maktabning omillari tarkib topa boshlaydi.

Bugungi kunda til o’rgatish, ta’lim berishda bolaning rivojlanishiga, o’zini-o’zi rivojlantirishida qo’llab-quvvatlashga qaratilgan. Ta’limning bunday paradigmasiga o’tish bilan o’qituvchiga sifat jihatdan yangi talablar qo’yiladi.

Xo’sh, yangi maktab til o’rgatishining shakllanib, rivojlanishida bizga qanday o’qituvchi mutaxassislar kerak? Pedagogik ta’lim oldida bolaning ichki dunyosini tushunadigan, muloqotga kirisha oladigan munosabatlarni yaratishga intiladigan, bolalar bilan yetarli darajada pedagogik muloqotga tayyor bo’lgan mutaxassislar kerak. O’quvchining qobiliyatlarini maksimal darajada yuzaga chiqarish, maktab jarayonida uning hissiy erkinligini ta’minlash uchun professional insonparvarlik holatini o’qituvchining mafkuraviy qarashlarida o’z aksini topishi zarur.

Shu nuqtai nazardan, ta’lim-tarbiyada o’zaro munosabatlarga bugungi kun pedagogikasi tomonidan ko’proq e’tibor qaratilmoqda. O’zaro bir-birini tushunish pedagogikada eng samarali usul hisoblanib, unda munosabatlarning eng to’liq bo’lishiga erishiladi, ta’lim jarayoni ishtirokchilari muloqotning asosiy shakli bo’lgan suhbat qurish orqali o’z pozitsiyalarini kelishib oladilar. Muloqotda talabalarga nisbatan insonparvarlik pozitsiyasini egallashga va o’zlarining kasbiy vazifalarini to’g’ri shakllangan muloqot orqali amalga oshirishga qodir bo’lgan, o’quvchilarning kommunikativ kompetensiyani shakllantira oladigan va rivojlantira oladigan o’qituvchilarga bo’lgan ehtiyoj o’qituvchilarni maqsadli rivojlantirish muammosini oldimizga qo’yadi.

Bugungi kunda kommunikativ kompetensiya muammosi zamonaviy pedagogika fani va o’quv amaliyoti uchun ahamiyatli ekanligi yaqqol namoyon bo’lib qoldi. Muammoning nazariy jihatdan ishlab chiqilgan bo’lishiga qaramasdan maktabning pedagogik jarayonida “o’qituvchi-o’quvchi” munosabatlari tubdan o’zgarishlarga duchor bo’ladi deb aytish qiyin emas. Mavzu yuzasidan keng ko’lamda olib borilayotgan qator taqiqotlar bu muammoning zamonaviy pedagogika fani va o’quv amaliyoti uchun ahamiyatli ekanligini ko’rsatib turibdi. O’qituvchi o’z o’quvchilari uchun axloqiy xulq-atvor va yuksak darajadagi muloqot madaniyatiga ega bo’lgan madaniyatli pedagog bo’lishi kerakligi ta’kidlanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Закинов Э.Ю. Коммуникативность как базис человеческого общения // Педагогическое образование и наука. – № 6. – Москва, 2014. – С. 82.
2. Педагогический словарь // Под. ред. В.И.Загвязинского, А.Ф.Закировой. – М.: Академия, 2008. – 337 с.
3. Мироненко Е.С. Компетенции XXI века vs образование XXI века. Вопросы территориального развития. Вып. 2(47). 2019.
4. Safarova R., Jo‘rayev R. Pedagogika: ensiklopediya. II jild. – T.: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. – 2015. – B. 184.
5. Муслимов Н.А., Уразова М.Б., Эшпулатов Ш.Н. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологиялари. – T.: Fan va texnologiya, 2013. – 160 б.
6. Ходжаев В.Х. Umumta’lim maktabi o‘quvchilarida tapixiy tafakkurni modernizatsiyalashgan didaktik ta’minot vositasida rivojlantirish: ped. fanl. doktori ...diss. –T.: 2016. – 290 б.
7. Pisdulova K.J. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari cotsiolingvistik kompetentligini shakllantirish tizimi: ped. fanl. doktori (DSc). ...diss. avtoref. – T.: 2017. – B. 14.
8. Коммуникативная компетентность. Электронный ресурс: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коммуникативная_компетентность. Дата обращения: 29.09.2019.